

2022 جي ٻوڏ دوران تباھ ٿيل ڪمن جو

ماحولياتي ۽ سماجي انتظام جو منصوبو

نٿو ضلعو زون پروجيڪٽ جا علائقا

سنڌ فلڊ ايمرجينسي ريهبيليتيشن پروجيڪٽ (ايس ايف اي آر پي) - اڊيشنل فنانسنگ

آپاشي کاتو، حڪومت سنڌ

INFOTECH SOLUTIONS & CONSULTANTS

ايگزيڪيٽو خلاصو

سنڌ فلڊ ايمرجنسي ري-هيبلٽيشن پروجيڪٽ (ايس ايف اي آر پي) جو مقصد ٻوڏ کان بچاءَ واري نظام کي مضبوط بنائڻ، آبپاشي ۽ پاڻيءَ جي نيڪال واري سرشتي ۾ بهتري آڻڻ ۽ ننڍن ڊيمن جي مرمت ڪرڻ آهي. انهيءَ کان علاوه، هي منصوبو اوچتي ٻوڏ سبب ايندڙ تباهي کي گهٽائڻ لاءِ ننڍا نوان ڊيم/بچاءَ بند ٺاهڻ وارن ڪمن ۾ به شامل آهي. اميد ٿي ڪجي ته هي منصوبو 12000000 ماڻهن جي آبادي، 1810000 گهرن ۽ 3770000 ايڪڙ پوک کي طوفاني برساتن کان بچائيندو.

هي منصوبو پنجن مکيه جزن تي مشتمل آهي: بنيادي ڍانچي کي ٻيهر بحال ڪرڻ (جزو 1)، آمدني جي ذريعن لاءِ مدد ڏيڻ (جزو 2)، قدرتي آفتن جو مقابلو ڪرڻ ۽ فني مدد لاءِ ادارن کي مضبوط بنائڻ (جزو 3)، منصوبي جو انتظام ۽ انهيءَ تي عملدرآمد جو خرچ (جزو 4) ۽ هنگامي حالتن جو ترت تدارڪ ڪرڻ (جزو 5).

ماحولياتي ۽ سماجي انتظام جو منصوبو (اي ايس ايم پي) ماحولياتي ۽ سماجي اثرن ۽ انهن اثرن کي گهٽائڻ لاءِ بنيادي ڍانچي کي ٻيهر بحال ڪرڻ يعني جزي-1 تي جي خاص توجهه ڏني ٿو. هن جزي ۾ ٻوڏ کان بچاءَ بندن جي نظام ۽ نيڪال سرشتي جي مرمت ۽ بحالي شامل آهن.

ٺٽي ضلعي ۾ پاڻي نيڪال جون 8، بچاءَ بند جي 1 ۽ آبپاشيءَ جون 3 اسڪيمون آهن. انهن ۾ ٺٽي جي نيڪال سرشتي جي مرمت-ٽڪا، پراڻو ڏٻو ۽ ميرپور ساڪري جي چوڙ سرشتي جي مرمت ۽ نئين سر تعمير، ساڪري جي ڏاکڻي طرف چوڙ نالي ڏانهن ويندڙ ڏٻي جي 7 آرڊين جي توسيع، آرڊي 0 کان آرڊي 12 تائين سوندا چوڙ نالي جي مرمت ۽ توسيع، آرڊي 0 کان آرڊي 45 تائين ڪاري سر چوڙ نالي ۽ انهي سان ڳنڍيل سرشتن جي مرمت، آرڊي 0 کان 46 تائين ڪيرائي چوڙ نالي جي ٻيهر ڪٽائي ۽ پرائي ڪرڻ، ناري ساڪرو چوڙ نالي جي 20 آرڊين جي مرمت، آرڊي 22 وٽ ڪي بي لوئر فيلڊر جي ريگيوليٽر ۽ آرڊي 77 گروپ ريگيوليٽر جي مرمت، آرڊي 0 کان آرڊي 103 تائين ڪي بي فيلڊر لوئر ڪئنال جي مرمت، ڪيٽي بندر رنگ بند جي مرمت / نئين سر تعمير، دفترتي عمارتن جي مرمت / نئين سر تعمير، رهائشي جاين (تعداد 2) جي مرمت / نئين سر تعمير، ڪي بي جي آرڊي 77 وٽ لائڊيءَ جي مرمت / نئين سر تعمير ۽ ڪي بي پراڻي بگهار نالي وٽ رهائشگاهه جي مرمت / نئين سر تعمير شامل آهن.

منصوبي ۾ شروعاتي چنڊچاڻ جي طئه ٿيل معيار موجب، هن منصوبي تي عملدرآمد ٿيڻ سان گهٽ درجي جا ماحولياتي ۽ سماجي اثر پئجي سگهن ٿا. اهي خدشا عارضي رهندا، انهن جي تلافِي ڪري سگهبي ۽ پروجيڪٽ واري ايراضيءَ تي انهن جا اثر ڊگهي عرصي تائين نه رهندا. ماحولياتي ۽ سماجي انتظام جي هن منصوبي (اي ايس ايم پي) کي اهڙي طرح تيار ڪيو ويو آهي ته جيئن ذيلي پروجيڪٽ ۾ گهٽ نوعيت جي خدشن جو تدارڪ ڪري سگهجي. بحاليءَ ۽ مرمت جا ڪم شيڊيول 2 جي دائري ۾ اچن ٿا. تنهنڪري منصوبي تحت، ابتدائي ماحولياتي جانچ پڙتال (آءِ اِي اِي) ڪئي وئي آهي ۽ اڏاوت واري ڪم کان پهرين، 13 مارچ 2024 تي 'ڪوبه اعتراض ناهي سرٽيفڪيٽ' يا اين اوسي ونٽ لاءِ سنڌ جي ماحولياتي تحفظ واري اٿارٽيءَ وٽ درخواست جمع ڪرائي وئي آهي.

ذيلي پروجيڪٽ علائقي جو ماحولياتي ۽ سماجي بيس لائين، مٿاهين سطح ۽ زير زمين پاڻي جي معيار سان گڏوگڏ آسپاس جي فضا ۽ گوڙ گهمسان جي سطح جي تجزيي سان طئه ڪيو ويو. پسگردائيءَ ۾ هوا جي معيار جا انگ اکر ٻڌائين ٿا ته سواءِ ميرپور ساڪري ۽ ڪي بي فيڊر جي ريگيوليٽر 22 جي، ذيلي پروجيڪٽ جي سڀني علائقن ۾ هوا ۾ موجود ذرڙن (ايس پي ايم) جي سطح مٿاهين آهي. پراڻو ڏُٻو چوڙ نالي وٽ اهڙن ذرن 2.5 جي سطح حد کان وڌيڪ ڏني وئي. مزيد اهو ته، پيئڻ جي پاڻيءَ جا چڪاس نتيجا ظاهر ڪن ٿا ته سواءِ ميرپور ساڪري ۽ پراڻي ڏُٻي جي، ذيلي پروجيڪٽ جي اڪثر هنڌن تي ڪلورائيڊ جي اوچي سطح موجود آهي. ميرپور ساڪري، سونڊا چوڙ نالي، ٽڪا چوڙ نالي، ڪي بي فيڊر لوئر جي آر ڊي 103 وٽ پاڻي ۾ حل ٿيل نهري ماڊن جو تناسب (تي ڊي ايس) پڻ مٿاهون نظر آيو آهي. پراڻي ڏُٻي چوڙ نالي ۽ ڪي بي فيڊر لوئر جي آر ڊي 103 وٽ، پيئڻ جي پاڻي ۾ المونيم ۽ نائٽريٽ جو مقدار به ترتيبوار حد کان وڌيڪ مليو آهي.

پيئڻ جو پيو پاڻي ۽ هوا جو معيار قابل قبول ۽ سنڌ اينوائرنمينٽل ڪوائٽي اسٽنڊرڊ (ايس اِي ڪيو اِي) جي طئه ڪيل حدن اندر آهن. تنهن هوندي به آسپاس جي فضا ۽ گوڙ گهمسان جي سطح واري رپورٽ مان ظاهر ٿئي ٿو ته انگ اکر قابل قبول ۽ سنڌ اينوائرنمينٽل ڪوائٽي اسٽنڊرڊ جي طئه ڪيل حدن اندر آهن. ذيلي پروجيڪٽ جي ايراضيءَ ۾ مقامي يا خطري ۾ پيل جانورن يا مخصوص نباتات جي ڪنهن به قسم کي بند ناهي ڪيو ويو. هي علائقا جهنگلي جانورن جي ڪنهن پناهگاه يا محفوظ قرار ڏنل علائقن جي ڀرسان ناهن.

ذيلي پروجيڪٽ جي مختلف علائقن مان زميني نمونا وٺڻ جو ڪم (سنڌ جي ماحولياتي تحفظ واري اٿارٽيءَ کان منظور شدہ) ميسرس ڊڪام ليبارٽري ڪيو. سنڌ اينوائرنمينٽل ڪوائٽي اسٽنڊرڊ 2016 (ايس اي ڪيو ايس) مطابق انهن زميني نمونن جي چڪاس ڪئي وئي.

ذيلي پروجيڪٽ جي ايراضي، 2 اي ۽ 2 بي واري حصي ۾ اچي ٿي. انهي زمين جي زلزلي جنبش ماپ (پي جي اي) هڪٻئي کان مختلف آهي جيڪا 0.08 کان وٺي 1.6 تائين آهي. هتان جو گرمي پد اپريل، مئي ۽ جون جي مهينن ۾ 40 سيلسيس کان ٿپي وڃي ٿو. هن علائقي ۾ برساتن پوڻ جي سالياني سراسري ماپ 3.1 کان 5.1 انچ آهي.

هن منصوبي جي مقرر ڪيل علائقي ۾ سماجي بيس لائين جوڙڻ لاءِ مختلف ڳوٺن ۽ آبادين ۾ سروي ڪيا ويا ۽ صلاحون ورتيون ويون. ڳوٺن جو انتخاب انهي بنياد تي رکيو ويو ته حڪمت عملي جي حوالي سان اهي منصوبي جي اثر نفوذ واري راهداري کي ڪيترا ويجهو آهن ۽ ذيلي پروجيڪٽ تي انهن جا ڪهڙا سڌا اثر پوندا. ڳوٺن جي نمائندن ۽ ٻين مکيه شراڪت دارن، هنن قدامت جي حوالي سان سنڌ جي آبپاشي کاتي جي سرگرم ڪردار جي گهڻي تعريف ڪئي. ڳوٺاڻن مطابق، کين اميد آهي ته تجويز ڪيل سرگرمين تي عملدرآمد سان سندن گهرن جو بچاءُ ٿيندو، روزي روٽي ۽ آمدني جي وسيلن جي حفاظت ٿيندي، لڏپلاڻ جو خطرو گهٽجي ويندو ۽ اهڙي ريت، سندن غربت ۾ گهٽتائي ايندي.

ذيلي پروجيڪٽ جي چنڊڇاڻ، ماحولياتي ۽ سماجي معاملن جو تدارڪ ڪرڻ لاءِ هڪڙي فهرست وسيلي عمل ۾ آندي وئي. انفرادي فهرستون ڀرڻ لاءِ زميني سروي ڪيا ويا. انهن سروين دوران جيڪي به ماحولياتي ۽ سماجي خدشا قلمبند ٿيا، ماحولياتي ۽ سماجي انتظام جي منصوبي (اي ايس ايم پي) جي تشڪيل دوران تن تي غور ڪيو ويو. بحالي ۽ مرمت جا وڏا ڪم ڪل ايراضيءَ تائين محدود رهندا. انهي ايراضي اندر عوامي استعمال جي ڪنهن عمارت يا ڪاروباري سرگرمين جو ڪو وجود ناهي ڏٺو ويو. جڏهن ته اڻ سڌي طور ناڪاري اثرن جو ڪاٿو تجويز ڪيل سرگرمين جي وچ واري هنڌ 500 فوٽن تي لڳايو ويو. ذيلي پروجيڪٽ ويجهو قديم آثارن جي ڪا به جاءِ، قدرتي ثقافتي وسيل يا قبرستان نظر نه آيا جن جو اڏاوتي ڪمن جي نتيجي ۾ متاثر ٿيڻ جو امڪان هجي. اڏاوت واري مرحلي ۾ سماجي طور حساس جايون جهڙوڪ: مسجدون، اسڪول، بنيادي صحت مرڪز ۽ قبرستان وغيره اڻ سڌي طرح متاثر ٿيڻ جو امڪان آهي پر اهو اثر عارضي هوندو (نقصان گهٽائيندڙ تدبيرون اختيار ڪرڻ سان) انهن جي تلافِي ٿي سگهي ٿي.

اڏاوتي ڪمن ۾ آساني پيدا ڪرڻ لاءِ، 36 ننڍا ۽ 18 وڏا وڻ وڍيا ويندا. انهن مان ڪوبه وڻ، آءِ يو سي اين جي انهي فهرست ۾ ناهي جن کي ختم ٿيڻ جو خطرو هجي. انهي ساڳئي قسم جي 270 وڻن جي ٻيهر پوکائي اڏاوتي ڪم جي ٺيڪيدار جي ذميواري هوندي، يعني 5:1 جي تناسب سان هڪڙي وڍيل وڻ لاءِ پنج ٻيا وڻ پوکيا ويندا. انهي ڪم کي سولو بنائڻ لاءِ، اڏاوتي ڪم شروع ٿيڻ کان اڳ وڻن جي سامان جي تفصيل تيار ڪئي ويندي. زميني سروي دوران ذيلي پروجيڪٽ واري علائقي ۾ ڪي به تحفظ ڏنل ٻيلا يا ڪنهن مخصوص نباتات يا جانورن جو ڪوبه خطري ۾ پيل قسم نه ڏٺو ويو.

اڏاوتي ڪم ڪندڙ مزدورن جي پيشي سان لاڳاپيل صحت ۽ حفاظت کي يقيني بنائڻ لاءِ هڪ جامع طريقي ڪار تيار ڪيو ويو آهي. انهيءَ ۾ بيمارين ۽ حادثن کان بچڻ لاءِ مستقل چڪاس، مزدورن ۽ ڳوٺاڻن کي صحت-صفائي جي ڄاڻ ڏيڻ، صفائي سٿرائي لاءِ قدم کڻڻ، هنگامي بنيادن تي ترت سهائتا جي طريقن تي عمل ڪرڻ، صفائي جون گهريل سهولتون ڏيڻ، پيئڻ جو صاف پاڻي ۽ مزدورن لاءِ گند جي دٻن جي فراهمي شامل آهن. هي سمورا ڪم سنڌ فلڊ ايمرجنسي ري-هيبيليٽيشن پروجيڪٽ (ايس ايف اي آر پي) لاءِ خاص طور تيار ڪيل ليبر مئنجمينٽ پراسيجر مطابق ۽ بنا ڪنهن رڪاوٽ جي انهي پروسيجر سان ڳنڍيل آهن.

سنڌ فلڊ ايمرجنسي ري-هيبيليٽيشن پروجيڪٽ (ايس ايف اي آر پي) توڙي موجوده ماحولياتي ۽ سماجي انتظام جي منصوبي (اي ايس ايم پي) تي عملدرآمد لاءِ، عملدرآمد وارو شعبو يا پروجيڪٽ ايمپليمينٽيشن يونٽ (پي آءِ يو) سنڌ جو آبپاشي کاتو ذميوار هوندو جنهن جو سربراھ پراجيڪٽ ڊائريڪٽر آهي. پروجيڪٽ ايمپليمينٽيشن يونٽ (پي آءِ يو) ۾ ڪنسٽرڪشن سپروائيزر ڪنسلٽنٽ (سي ايس سي) کي به شامل ڪيو ويو آهي جيڪو اڏاوتي ڪمن جي نگرانيءَ لاءِ ذميوار هوندو. انهي کان علاوه، اڏاوتي ڪمن جو ٺيڪيدار نقصان کي گهٽ ڪرڻ وارا قدم سرانجام ڏيڻ ۽ موجوده اي ايس ايم پي ۾ واضح ڪيل بين ضرورتن جي پورائي لاءِ ماحولياتي، سماجي، صحت ۽ تحفظ جو / ليبر آفيسر مقرر ڪندو.

ماحولياتي ۽ سماجي انتظام جي منصوبي (اي ايس ايم پي) تي عملدرآمد لاءِ - /50996500 رپين جي ڌار بجيٽ رکي وئي آهي.